

Józef Wroceński

Krajowa Konferencja Kanonistów poświęcona problematyce współdziałania Kościoła i państwa na rzecz rodziny

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawnohistoryczny 47/3-4, 301-310

2004

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

**KRAJOWA KONFERENCJA KANONISTÓW POŚWIĘCONA
PROBLEMATYCE WSPÓŁDZIAŁANIA
KOŚCIOŁA I PAŃSTWA NA RZECZ RODZINY**

W dniach 6-7 września 2004 roku w siedzibie Wyższego Seminarium Duchownego w Łomży odbyła się ogólnopolska konferencja pt. *Współdziałanie Kościoła i państwa na rzecz rodziny*, zorganizowana przez Stowarzyszenie Kanonistów Polskich, Diecezję Łomżyńską i Wydział Nauk Prawnych Towarzystwa Naukowego KUL.

W sympozjum wzięło udział ok. 250 osób, wśród których obecni byli: ks. bp dr Stanisław Stefaniek, Biskup Łomżyński i ks. bp prof. dr hab. Andrzej Dzięga, Dziekan Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL, ks. bp dr Antoni Dzięmiątko, Sekretarz Konferencji Biskupów Katolickich Białorusi oraz ks. bp. Zawiastowski, Biskup pomocniczy diecezji łomżyńskiej. Zaproszenie do udziału w konferencji przyjęli także przedstawiciele władz samorządowych: p. Jerzy Brzeziński, Prezydent Łomży, p. Jan Jaroń, Przewodniczący Rady Miasta, p. Wojciech Kubrak, Starosta Łomżyński, a także p. dr Waldemar Pędziński Rektor Wyższej Szkoły Zarządzania i Przedsiębiorczości z Łomży. W konferencji udział wzięli również duszpasterze z Łomży, przede wszystkim zaś kanoniści polscy reprezentujący ośrodki naukowe z Warszawy, Lublina, Krakowa, Wrocławia, wykładowcy Wyższych Seminarium Duchownych, pracownicy sądów kościelnych, kurii diecezjalnych i prowincjalnych.

Otwarcia konferencji dokonał ks. bp dr Stanisław Stefaniek. W słowie wstępnym podkreślił, że ustawodawstwo państwowe nie spełnia oczekiwań względem rodziny, wręcz przyczynia się do jej rozkładu. Zniesienie funduszu alimentacyjnego spowodowało wzrost liczby rozwodów, zwłaszcza w miastach, mniej zaś na wsi. Przypomniał, iż zadaniem kanonistów i duszpasterzy jest pogłębianie nauki Kościoła na temat rodziny. Wyraził więc życzenie, że rozpoczynająca się dwudniowa konferencja do tego pogłębiania się przyczyni. Następnie jako gospodarz miejsca konferencji przywitał wszystkich obecnych. Szczególne słowa powitania skierował do obecnych na konferencji biskupów i przedstawicieli władz samorządowych.

W imieniu organizatorów głos zabrał ks. prof. dr hab. Józef Krukowski, Przewodniczący Stowarzyszenia Kanonistów Polskich. Witając wszystkich uczest-

ników nawiązał do miejsca wyboru konferencji, o którym zadecydowała nie tylko gościnność ks. bp Stanisława Stefanka, ale również pełnione przez Niego funkcje. Ksiądz Biskup bowiem jest członkiem Papieskiej Rady ds. Rodziny, Przewodniczącym Rady Episkopatu Polski ds. Rodziny oraz Dyrektorem Instytutu Studiów nad Rodziną w Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Wyraził również wdzięczność wszystkim organizatorom za poniesiony trud, szczególnie zaś zarządowi Wyższego Seminarium Duchownego i zespołowi kanonistów łomżyńskich. Następnie odczytał pozdrowienia i życzenia, które nadesłał ks. kard. Zenon Grochowski z Rzymu i ks. kard. Józef Glemp z Warszawy.

Po oficjalnym rozpoczęciu ks. dr Tadeusz Sliwowski, przewodniczący pierwszej sesji poprosił ks. prof. dr hab. Józefa Krukowskiego (KUL/UKSW) o wygłoszenie pierwszego referatu na temat *Podstawy prawne współdziałania między Kościołem i państwem na rzecz małżeństwa i rodziny. Wprowadzenie do problematyki*. Prelegent we wstępie do swojego wystąpienia zaznaczył, że mówiąc o współdziałaniu Kościoła i państwa należy mieć na uwadze dwa odrębne systemy prawne, mianowicie kościelny i państwowy, w których owe podstawy są zawarte. Przechodząc do analizy prawa kościelnego nawiązał do historii współdziałania państwa i Kościoła w Polsce, a następnie odwołał się do postanowień Soboru Watykańskiego II. Tenże Sobór w Konstytucji *Gaudium et spes* w nr 76 stanowi o zdrowym współdziałaniu. Zdaniem Prelegenta powinno być ono pojmowane w oparciu o zasady życia społecznego i ukierunkowane na dobro wspólne z poszanowaniem wolności każdego oraz na osiągnięcie nie tylko dóbr materialnych, ale również duchowych. W związku z tym podkreślił rolę śp. kard. Stefana Wyszyńskiego w tworzeniu, w trudnych czasach, klimatu współdziałania. Według Niego do dobra osoby ludzkiej dąży się poprzez dobro człowieka, rodziny i narodu. Kościół i państwo są więc zobowiązane do współdziałania w osiągnięciu tych dóbr.

Kościół głosząc prymat człowieka, wszystko jemu podporządkowuje. Tak Kościół jak i państwo powinny więc proklamować i stać na straży praw człowieka, wynikających z jego godności. Zadaniem państwa jest pełne ich uznanie, poczynając od prawa do życia.

Rodzina jest Kościołem domowym i podstawową grupą społeczną. Jest ona każdemu potrzebna. Z tej racji rodzina jest podmiotem praw i obowiązków podobnie jak osoba ludzka. W kontekście tego stwierdzenia Prelegent zwrócił uwagę na szereg praw należnych rodzinie np. prawo do założenia rodziny, wychowania dzieci, intymności życia, do mieszkania, do zrzeszania się, do godziwego życia osób starszych. Te i inne prawa mają także wymiar społeczny. Stąd też zadaniem państwa jest zabezpieczenie wszelkiej pomocy dla dobra rodziny, jednak nie może ono wyłączać rodziny w jej obowiązkach. Zdaniem Księdza Profesora współdziałanie państwa i Kościoła powinno przebiegać tak w płaszczyźnie wertykalnej jak i horyzontalnej.

W dalszej części swego wystąpienia Referent w oparciu o Konstytucję RP, konkordat i ustawy zwykle omówił kwestię współdziałania państwa i Kościoła w prawie polskim. Zauważył, że dwa najwyższej rangi zbiory przepisów są zgodne co do następujących przesłanek: autonomia i niezależność obydwu instytucji, dobro wspólne i człowieka, wolność sumienia i religii. Różnice jednak pojawiają się w rozumieniu zapisów prawa kanonicznego i polskiego dotyczących rodziny. Dotyczą one przede wszystkim podmiotowości rodziny, pojmowania małżeństwa i trwałości rodziny. Stanowią one, zdaniem Prelegenta, pewną przeszkodę w realizacji współdziałania Kościoła i państwa. Do tych przeszkód zaliczył również założenia ideologiczne niektórych partii politycznych i grup nacisku. Kościół jednak jako strażnik moralności powinien uświadamiać społeczeństwu i państwu konieczność ochrony praw rodziny.

Drugi referat pt. *Program pracy duszpasterskiej Kościoła katolickiego w Polsce względem rodziny* wygłosił ks. bp dr Stanisław Stefanek. Ksiądz Biskup przytoczył akty prawne wydane przez Episkopat Polski, które umożliwiły utworzenie struktur duszpasterstwa rodzin. Początkowo była to Komisja Episkopatu Polski, a obecnie Rada Episkopatu do Spraw Rodzin. Funkcjonuje również krajowy ośrodek tegoż duszpasterstwa oraz ośrodki diecezjalne, które podejmują specyficzne zadania w terenie. Zwrócił uwagę na ważność i wielką przydatność przyjętego w ubiegłym roku przez Konferencję Episkopatu Polski dokumentu nazwanego *Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin*. Odwołał się do zasady pomocniczości, którą stosowano już na etapie organizowania duszpasterstwa rodzin i z której wynikają szczegółowe kompetencje. W związku z tym podkreślił rolę i znaczenie prawa kościelnego w kierowaniu duszpasterstwem i przy określaniu zadań i kompetencji różnych podmiotów strukturalnych. Zaakcentował postulat rocznej katechizacji na temat małżeństwa i rodziny, która powinna wyjść poza szkołę i być prowadzona przez zespoły duszpasterskie /duchowni, specjaliści z różnych dziedzin/. Zwrócił uwagę na trudności i dylematy związane z pracą duszpasterską w tym względzie, przede wszystkim z tej racji iż media w sprawie małżeństwa i rodziny są bezwzględnie lansując poglądy przeciwne katolickiemu pojęciu małżeństwa i rodziny. Do tychże dylematów Ksiądz Biskup zaliczył następujące kwestie: w przygotowaniu do małżeństwa uczyć teologii czy medycyny?, kogo uczyć? /nie za wcześnie, ani też za późno/, masówka, czy też spotkania indywidualne?. W zakończeniu wskazał obowiązki biskupa diecezjalnego, do których należy powołanie wyżej wspomnianych zespołów duszpasterskich i poradni rodzinnych oraz szukanie nowych metod dotarcia do coraz bardziej zlaicyzowanej młodzieży.

Trzeci referat podczas pierwszej sesji na temat *Duszpasterstwo Rodzin na Białorusi* wygłosił ks. bp Antoni Dzimańko, Sekretarz Konferencji Biskupów Katolickich Białorusi. W swoim wystąpieniu najpierw ukazał strukturę duszpaster-

stwa rodzin w swoim kraju /biskupi, duszpasterze, centra i zespoły/. Na Białorusi funkcjonuje 26 centrów pomocy rodzinie i 96 zespołów duszpasterskich. Następnie wskazał na rolę państwa, które wprawdzie nie propaguje wolnej miłości, ale ułatwia środki antykoncepcyjne po niskich cenach i prowadzi politykę proaborcyjną. Na troje poczętych dzieci dwoje zabija się w majestacie prawa. Większość społeczeństwa akceptuje zasady głoszone przez władzę państwową, co więcej dziewczęta i kobiety stosując środki antykoncepcyjne nie uważają tego za grzech. Ksiądz Biskup zwrócił uwagę jeszcze na inne trudności, mianowicie, zła sytuacja materialna społeczeństwa powoduje migrację ludzi w poszukiwaniu pracy, co z kolei obniża więzy rodzinne, ponadto na Białorusi istnieje wielki problem alkoholizmu. Na osobę przypada 7.8 litra czystego alkoholu. Te dane nie dotyczą alkoholu produkowanego w domu. Zmniejsza się również liczba ludności, w tym ilość dzieci w rodzinie, ok. 60% rodzin posiada tylko jedno dziecko. Powiększa się różnica między zgonami i urodzinami, skraca się długość życia. Wielkim problemem są rozwody, na 1000 zawartych ślubów cywilnych, aż 764 małżeństw kończy się rozwodem. Trzeba też dodać, że co piąte dziecko rodzi się poza związkiem małżeńskim. Prelegent podkreślił też negatywny wpływ sekt i innych organizacji, które propagują idee przeciwne nauce Kościoła. W tej sytuacji Kościół robi co może, ale jego oddziaływanie, z określonych racji, ogranicza się najczęściej do obrębu świątyni. Wszystkie zasygnalizowane trudności w wielkiej mierze, zdaniem Księdza Biskupa, wynikają z faktu, że społeczeństwo Białorusi przez wiele dziesiątków lat pozbawione było dostępu do nauki katolickiej. Pomimo wyżej zasygnalizowanych trudności Ksiądz Biskup wskazał wiele działań strukturalnych świadczących o wielkiej trosce Kościoła na Białorusi o małżeństwo i rodzinę. Otóż istnieje Rada do Spraw Rodziny przy Konferencji Biskupów Katolickich Białorusi. Biskupi wy stosowali w ostatnim czasie dwa listy pasterskie na temat rodziny. Na język rosyjski został przetłumaczony List Stolicy Apostolskiej na temat badań nad embrionami ludzkimi. Organizowane są zjazdy, rekolekcje, kursy przedmałżeńskie. Pojawiają się publikacje książek, artykuły w prasie katolickiej, w których są poruszane problemy rodziny i prezentowana jest nauka Kościoła na temat rodziny i małżeństwa. Kształci się obecnie wiele osób, między innymi i w polskich uczelniach katolickich. Organizowane są specjalistyczne szkolenia dla osób, które prowadzą poradnie rodzinne. Wielką jednak przeszkodą w tych wysiłkach Kościoła, co z ubolewaniem podkreślił Prelegent, jest brak regulacji stosunków między państwem a Kościołem.

Po wygłoszonych referatach rozwinęła się ożywiona dyskusja, w której głos zabrało wielu uczestników konferencji. Ks. dr K. W a r c h a ł o w s k i podjął kwestie unikania zawierania małżeństw konkordatowych. W odpowiedzi ks. bp. S. S t e f a n e k wyjaśnił, że to zjawisko powoduje przede wszystkim sytuacja materialna,

zwłaszcza osób starszych. W przypadku osób młodych powodem może być np. obawa utraty renty po rodzicach. Z kolei ks. prof. J. K r z y w d a zagadnął o celowość stosowania zasady pomocniczości. Ksiądz Biskup zaznaczył, że w swoim referacie opierał się na Liście pap. Jana Pawła II do Rodzin, gdzie jest mowa o pewnym podporządkowaniu w sferze wychowania. Następnie p. dr E. S z c z o t zagadnęła ks. bp. S. Stefanka o formy opieki duszpasterskiej dla młodych małżeństw oraz ks. prof. J. Krukowskiego o elementy podmiotowości rodziny. Ksiądz Biskup zauważył, że postawione pytanie to pięta Achilleusa duszpasterstwa rodzin. Małżeństwa młode najrzadziej bywają na Mszy św., nie uczestniczą więc w cyklicznym nauczaniu Kościoła. Niemniej jednak organizuje się dla nich przygotowanie do chrztu, komunii św. ich dzieci, prowadzona jest tzw. szkoła rodzenia. Wielką rolę odgrywają ruchy społeczne prorodzinne. Ks. prof. J. Krukowski w odpowiedzi podkreślił, że w nauce Kościoła wyraźnie występuje postulat uznania podmiotowości rodziny, a nie tylko rodziców. Mówi się coraz częściej o prawach rodziny /Karta Praw Rodziny Stolicy Apostolskiej/, ale też przyznał, iż zauważa się wymieszanie praw rodziny i rodziców. Ks. prof. R. S z t y c h m i l e r w swojej wypowiedzi poruszył kwestię podmiotowości czynnej i bierniej rodziny, postulował też, potrzebę opracowania jasnych zasad wyrażania zgody lub nie na zawieranie małżeństw bez skutków cywilnych. Pan dr W. P ę d z i ń s k i natomiast zwrócił uwagę na sprawę przedsiębiorczości rodzinnej i postulował, aby Kościół więcej o niej mówił. Pan J. B r z e z i ń s k i nakreślając sytuację współczesnej rodziny wysunął postulat powrotu do wartości duchowych, upatrując w nich lekarstwo na współczesne trudności rodziny.

Sesji popołudniowej przewodniczył ks. prof. dr hab. Wiesław W e n z, Prorektor PWT z Wrocławia. Pierwszy referat, podczas tej sesji, zatytułowany *Funkcja prokreacyjna rodziny w prawie kanonicznym* wygłosił ks. prof. dr hab. Wojciech Góralski (UKSW). Swoje wystąpienie rozpoczął od ukazania celów małżeństwa, podkreślając, że tworzą one jedną rzeczywistość i jedną całość. Wśród nich jest prokreacja. W wielu dokumentach kościelnych jest o niej mowa. Małżonkowie są współpracownikami Boga w miłości. Prokreacja jest naturalnym owocem małżeństwa. Jakikolwiek więc korzystanie z małżeństwa powinno być ukierunkowane na prokreację. To ukierunkowanie małżeństwa ku zrodzeniu potomstwa poprzez akt małżeński wyraża wzajemne oddanie się, które jest treścią zgody małżeńskiej. Z tego wzajemnego oddania się, jak zauważył Prelegent, wynikają prawa i obowiązki, między innymi prawo i obowiązek do aktów małżeńskich dokonywanych na sposób ludzki. W związku z tym poruszył kwestię ilości dzieci w rodzinie zaznaczając, że decyzja w tej sprawie należy wyłącznie do samych małżonków. Ksiądz Profesor przytoczył wypowiedź Ojca św. z encykliki *Familiaris Consortio*, gdzie jest wyraźnie mowa o odpowiedzialnym rodzicielstwie nastawionym na prokreację. Stąd też należy zdecydowanie odrzucić wszelkie działania przeciwnie, jak np. stery-

lizacja, aborcja. W dalszej części swojej wypowiedzi ks. prof. W. Góralski omówił sprawę ochrony prawnej funkcji prokreacji wprowadzonej przez prawodawcę kościelnego. Przy działaniu podstępny, którego treścią może być poważna awersja do aktów małżeńskich, czy też do prokreacji lub nastawienie proaborcyjne, małżeństwo jest nieważne. Podobnie małżeństwo jest nieważne w przypadku symulacji, czyli wykluczenia aktem woli elementu małżeństwa, np. prokreacji. Także w sytuacji postawienia warunku co do przyszłości np. dotyczącego prokreacji, czy też ograniczenia prawa do prokreacji poprzez działania przeciwne prawodawca deklaruje nieważność małżeństwa. Również w przypadku niezdolności konsensualnej, czy też braku elementarnej wiedzy o małżeństwie wyrażającej się niemożliwością podejmowania aktów małżeńskich na sposób ludzki małżeństwo jest nieważne. W zakończeniu wystąpienia Prelegent podkreślił organiczną jedność prokreacji z dobrem małżonków.

W dyskusji ks. prof. R. Sztuchmiller postawił pytanie o możliwość umiejscowienia płodności wśród przymiotów małżeństwa. W odpowiedzi ks. prof. W. Góralski stwierdził, że takiej propozycji nikt do tej pory nie zgłaszał. Od dawna wymienia się dwa przymioty małżeństwa kanonicznego. Nie zanoszą więc na włączenie prokreacji do istotnych przymiotów małżeństwa. Przyznał też, że prokreacja należy jednak do istoty małżeństwa. Z kolei ks. dr Cz. Bielec poruszył problem korespondencyjnego wnoszenia skargi powodowej przez Polaków mieszkających w Stanach Zjednoczonych bez uregulowanego pobytu. Nie mogą więc oni przyjechać do Polski. Odpowiadając na to pytanie ks. prof. W. Góralski potwierdził taką możliwość, iż od strony prawnej nie ma żadnych przeszkód, oczywiście przy zachowaniu właściwości sądu. Przesłuchanie stron może być dokonane w miejscu pobytu.

Kolejny referat na temat *Funkcja prokreacyjna rodziny w prawie Unii Europejskiej* wygłosił ks. dr Krzysztof Warchałowski (UKSW). We wstępie swojego referatu Prelegent zauważył, iż wydarzenia II-giej wojny światowej uwypukliły problem praw człowieka. Stąd też podjęto w Europie wiele aktów prawnych zmierzających do zabezpieczenia tych praw. Rada Europy wydała między innymi *Deklarację Podstawowych Praw i Wolności, Kartę Praw Podstawowych*. Wśród praw podstawowych, deklarowanych w tych dokumentach, znalazły się także: prawo do zawarcia małżeństwa i założenia rodziny, prawo do zrodzenia i wychowania potomstwa oraz prawo do wolności religijnej. I chociaż prokreacja to prawo przyznane małżonkom i dotyka ono istoty małżeństwa to jednak nie przyznano rodzinie funkcji prokreacyjnej. Następnie Prelegent podjął kwestię pochodzenia gwarantowanych praw, czyli czy są to prawa pozytywne, nadane, czy też naturalne? Godność człowieka, wolność są to wartości, które stanowią podstawę wszelkich praw i płaszczyznę aksjologiczną Unii Europejskiej. Należy jednak mieć na uwadze, że funkcjonują dwie interpretacje godności: chrześcijańska oparta na biblijnym opi-

się stworzenia człowieka na obraz i podobieństwo Boże oraz liberalna oderwana od chrześcijańskiej. Zdaniem Prelegenta chociaż źródłem gwarantowanych praw jest przyrodzona godność człowieka i przez to mają one charakter absolutny, to jednak ich interpretacja dokonywana jest w duchu filozofii liberalnej. Rodzina to stan prawny i faktyczny, nie jest więc ona podmiotem praw, stąd też nie w każdym przypadku należy zapewnić prokreację.

Kolejny referat pt. *Funkcja prokreacyjna rodziny w prawie polskim* wygłosił ks. prof. dr hab. Ryszard Sztuchmiller (UWM), który na początku zauważył, że owa funkcja wynika z koncepcji małżeństwa i rodziny. W społeczno-prawnej koncepcji małżeństwa i rodziny funkcjonują dwa modele: chrześcijański, który tworzy zwarty system wartości sprzyjający rodzinie i laicki, który dezintegruje sfery życia rodzinnego. Jaka więc koncepcja leży u podstaw norm prawnych w Polsce? Odpowiadając na postawioną kwestię Prelegent poddał analizie szereg aktów prawnych. Konstytucja RP w kilku miejscach wspomina o funkcji prokreacyjnej, o ochronie macierzyństwa, nie ma w niej jednak mowy o ochronie dziecka poczętego. Także Kodeks Rodzinny i Opiekuńczy, Kodeks Cywilny, Kodeks Postępowania Cywilnego regulują takie kwestie jak ochrona dziecka, ustalenie ojcostwa, nadanie nazwiska, wykonywanie władzy rodzicielskiej. Inne dokumenty wykazują również związki z omawianą funkcją prokreacyjną np. Ustawa o planowaniu rodziny i ochronie dziecka poczętego, która dopuszcza w określonych sytuacjach aborcję, do przeprowadzenia której wymaga się tylko zgody matki, bez zgody ojca. Kodeks Karny przewiduje kary za aborcję, np. dokonaną bez zgody matki, a Kodeks Pracy przewiduje urlop macierzyński, ochronę prawa do pracy. Prawo polskie gwarantuje również zasiłki rodzinne, dodatki, zasiłki pielęgnacyjne. Pomimo istnienia wyżej wymienionych uregulowań prawnych, zdaniem Prelegenta, zauważa się brak polityki prorodzinnej państwa. Prawo polskie chociaż prokreację łączy z małżeństwem, to jednak uznaje również prokreację pozamałżeńską. Stąd też wydaje się, że władze bardziej wspierają rodziny niepełne, niż pełne. W zakończeniu swojego wystąpienia Ksiądz Profesor wysunął szereg postulatów, mianowicie, należy poszerzać znajomość zdrowej nauki o małżeństwie i rodzinie, aktywnie przekonywać polityków, aby tworzyli prawo przychylne rodzinie, wypracowywać nowe formy ochrony rodziny, tworzyć w tym celu ruchy, partie, czy też inne organizacje.

W dyskusji ks. J. Gó r a zapytał o relacje prawa unijnego do prawa naturalnego, na jakiej więc podstawie organy unijne ustosunkowują się do skarg? W odpowiedzi ks. dr K. Warchałowski wyjaśnił, że odwołanie się do godności osoby ludzkiej to odwołanie się do prawa naturalnego, natomiast interpretacja tego prawa, personalistyczna i liberalna zależy od składu sędziowskiego. Unia wydając przepisy zapewnia ich ochronę. Skarżący zawsze powołuje się na dany przepis. Ks. dr K. Orzeszyna poruszył kwestię małżeństw homoseksualnych w Holandii i postawił

pytanie, czy ten kraj może być pozwany przed trybunał unijny, jako że prawo Unii za małżeństwo uważa związek kobiety i mężczyzny. Ks. K. Warchałowski stwierdził, że nie ma takich podstaw prawnych, ponieważ te kwestie zostały pozostawione regulacjom krajowym.

Pierwszy dzień sympozjum zakończył się uroczystą Mszą św. w katedrze łomżyńskiej i uroczystą kolacją w Centrum Katolickim im. Papieża Jana Pawła II przy parafii pw. Krzyża Świętego w Łomży.

Drugi dzień rozpoczął się Mszą św. w kaplicy seminaryjnej. Obrady natomiast trzeciej sesji, którym przewodniczył ks. prof. dr hab. Józef Wróćński (UKSW) rozpoczęły się o godzinie dziewiątej rano. Podczas tej sesji pierwszy referat zatytułowany *Funkcja wychowawcza rodziny w prawie kanonicznym* wygłosił ks. bp prof. dr hab. Andrzej Dzięga (KUL). Ksiądz Biskup rozpoczął swoje wystąpienie od szerokiego wprowadzenia teologicznego przywołując niektóre stwierdzenia Katechizmu Kościoła Katolickiego dotyczące rodziny. Podkreślił, iż rodzice mają niezbywalne prawo i obowiązek wychowania swoich dzieci. Następnie omówił treść pojęcia *wychowanie* i zestawił je z pojęciami bliskoznacznymi: *formacja, edukacja, kształcenie*. Wskazał też aspekty wychowania opartego na relacjach międzyludzkich, na ich jakości, dynamice i zmierzających do określonego celu. Przechodząc do prawa kanonicznego zauważył, że prawodawca używa terminu *wychowanie* wieloaspektowo, gdyż mówi o wychowaniu do celibatu, o wychowaniu chrześcijańskim, czy też o wychowaniu w ogólności. W dalszej części referatu Ksiądz Biskup poddał analizie niektóre kanony /kan. 217; 1055; 1136; 835/ dotyczące omawianego zagadnienia, zwracając uwagę na pięć obszarów odpowiedzialności rodziców: wychowanie fizyczne, społeczne, kulturalne, moralne i religijne. Prawo i obowiązek wychowania jest również realizacją misji uświęcania, prowadzonej przez Kościół, w której uczestniczą rodzice. Następuje tutaj swoiste powiązanie misji rodziców z misją samego Boga. Prelegent następnie podkreślił, że również państwo jako instytucja mająca na celu dobro swoich obywateli, powinno wspierać rodziców w wypełnianiu ich zadań wychowawczych, a chrześcijanie, którzy pełnią urzędy państwowe powinni podejmować w imieniu państwa ową pomoc.

Kolejny referat pt. *Funkcja wychowawcza rodziny w prawie publicznym* wygłosił ks. dr Mirosław Siłarski (KUL), który we wprowadzeniu do swego referatu zauważył, że rodzinie przypisuje się wiele funkcji, a wszystkie mają wielką wartość. Zwrócił też uwagę na zasadę pomocniczości i interwencji w procesie wspierania rodziny w realizacji jej zadań wychowawczych. Żadna instytucja nadrzędna nie może wyręczać rodziny w jej zadaniach. Państwo więc może wkraczać w ten obszar jedynie wówczas, gdy rodzina nie może wypełniać swojej funkcji. Należy zatem tworzyć klimat sprzyjający rodzinie. Następnie Prelegent odwołując się do aktów prawa międzynarodowego, prawa europejskiego i polskiego omówił szczegółowe

kwestie dotyczące funkcji wychowawczej rodziny. Akty prawne na wszystkich wymienionych wyżej poziomach zawierają wiele przychylnych rodzinie zapisów, gwarantujących rodzicom prawo wychowania dzieci zgodnie ze swoimi przekonaniem. W prawie polskim także funkcjonują właściwe przepisy zapewniające rodzicom realizację zadań wychowawczych. Rodzina bowiem ma prawo oczekiwać stworzenia warunków wspierających funkcje wychowawczą. W podsumowaniu Prelegent podkreślił konieczność uznania podmiotowości rodziny, zauważył też, że istniejące normy nie stwarzają prawnych możliwości ich wyegzekwowania. Sformułował również postulat wypracowania szybszych procedur skutecznych interwencji w sytuacjach patologicznych.

W dyskusji głos zabrała p. dr E. S z c z o t formułując pytanie do ks. bp A. Dziegi, co to znaczy wychować dziecko po katolicku oraz jak należy ocenić odmowę w wieku 18 lat uczęszczania na lekcje religii. Ksiądz Biskup w odpowiedzi zauważył, że wychowanie to rzeczywistość z niezwykłym bogactwem wątków. Przyznał też, że duszpasterze udzielając rodzicom wskazówek i rad wychowawczych działają trochę na wyczucie, wychowanie bowiem należy do rodziców. Najcenniejsze porady mogą być odrzucone. W drugiej kwestii Ksiądz Biskup zauważył, że w przytoczonej sytuacji zachodzi kolizja norm prawa kanonicznego i prawa polskiego. Ks. J. Gołąb podniósł problem chrztu dziecka wbrew woli rodziców w niebezpieczeństwie śmierci, czy takie naruszenie praw rodziców może stanowić podstawę skargi do trybunału europejskiego? Ksiądz Biskup wyjaśnił, iż zabezpieczenie życia wiecznego jest większym dobrem niż zgoda rodziców. W drugiej sprawie odpowiedzi udzielił ks. dr M. Sitarz podkreślając, że w przedstawionej sytuacji zachodzi naruszenie prawa rodziców, ale nie stanowi ono podstawy do wniesienia skargi. Z kolei ks. prof. J. K r z y w d a poruszył kwestię możliwości rodziców w wypełnianiu obecnie roli mistrzów w wychowaniu religijnym, gdy ono szwankowało w minionym okresie i czy mogą oni taką rolę spełniać w przypadku odmowy posłuszeństwa ze strony wychowanków? Ksiądz Biskup odpowiadając zauważył, że prawodawca kościelny, w określonych sytuacjach, dopuszcza prawo odmowy posłuszeństwa rodzicom, nie dopuszcza zaś odmowy czci im należnej. Podkreślił też zadania duszpasterzy w uzupełnianiu braków w wychowaniu religijnym u rodziców. Głos w dyskusji zabrali również ks. bp A. D z i e m i a n k o dopowiadając o sytuacji na Białorusi i ks. bp S. S t e f a n e k objaśniając prace nad przygotowaniem Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin.

Trzeci referat podczas tej sesji pt. *Małżeństwo podstawą rodziny* wygłosił ks. prof. dr hab. Józef K r z y w d a (PAT Kraków), który już na początku postawił tezę, że prawdziwe małżeństwo jest źródłem i wyznacznikiem rodziny w sensie pełnym. Małżeństwo będąc instytucją prawa naturalnego w sposób też naturalny prowadzi do rodziny. Mimo to nie ma jednolitego poglądu na temat pochodzenia małżeń-

stwa. W związku z tym Prelegent omówił aspekt historyczny małżeństwa. Podkreślił również rolę Kościoła i państwa wobec rodziny. Współdziałanie obydwu tych instytucji umacniało instytucję małżeństwa i budowało rodzinę, załamanie się tej współpracy przynosiło określone trudności. Sobór Watykański II pogłębił naukę na temat małżeństwa i rodziny. W świetle soborowej doktryny, jak zauważył Prelegent, rodzina jest jakby szkołą bogatszego i bardziej wartościowego życia. Oczekuje więc ona obecnie uznania swojej tożsamości. Małżeństwo i rodzina domagają się instytucjonalnej ochrony.

W dyskusji ks. prof. J. Wroceński podniósł kwestię związku między przepisami a stanem faktycznym rodziny. Skoro istnieją tak dobre przepisy na arenie międzynarodowej, europejskiej i w Polsce, to dlaczego pogłębia się kryzys małżeństwa i rodziny? W odpowiedzi ks. dr M. Sitarz podkreślił, że przyczyn tego zjawiska jest wiele i jest ono bardzo skomplikowane. Do takich przyczyn zaliczył odejście od wartości, zły wpływ mediów, które kształtują postawy przeciwne rodzinie, zła polityka władz. Do dyskusji włączył się także ks. bp S. Stefanek, który dopowiedział w sprawie kształtowania się polityki rodzinnej w okresie rządów solidarnościowych. Dopracowano się wówczas nawet raportu o stanie polskiej rodziny i powstały projekty dobrych przepisów. Zostały one jednak odrzucone jako marzenia przez ówczesnego premiera, p. L. Balcerowicza. Twierdzono wówczas, że należy podnieść gospodarczo państwo a wtedy rodzina wejdzie w te dobra konsumpcyjne poprawiając swój status.

Po zakończeniu dyskusji ks. prof. dr hab. Józef Krukowski dokonał zamknięcia obrad wskazując na szeroką problematykę poruszoną podczas kończącej się konferencji. Dodał też, że niektóre problemy zostały tylko dotknięte. Podkreślił gościnność i skierował słowa serdecznych podziękowań do gospodarza ks. bp. S. Stefanka jak również do kanclerza kurii i do całej ekipy księży i alumnów. Podziękował również prelegentom, przewodniczącym sesji i wszystkim zabierającym głos w dyskusji. Ksiądz Biskup zapraszając na spotkanie z kulturą kurpiowską w Skansenie w Nowogrodzie podkreślił ważność tematyki sympozjum, które należy potraktować jako uwrażliwienie Kościoła partykularnego na sprawy stanowiące tematykę odbytej konferencji.

Ks. Józef Wroceński SCJ